

СТАТИСТИКА ПІДПРИЄМСТВ

Навчальний посібник

УДК 311.42
ББК 60.6
М 343

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Н.О. Парфенцева** доктор економічних наук, професор, зав. кафедри економічної статистики Державної академії статистики, обіку та аудиту, Заслужений діяч науки і техніки України
- Л.Г. Ліпич** - доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту і маркетингу Луцького державного технічного університету
- Г.І. Кіндрацька** - кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту організацій Національного університету “Львівська політехніка”

**Матковський С. О., Гринькевич О.С., Сорочак О.З.,
Крамченко Л.І. Прокопович-Павлюк І.В.**

Статистика підприємств: Навчальний посібник. - Львів: 2007.- 450 с

У навчальному посібнику підприємство розглядається одночасно і як об'єкт статистичного вивчення, і як основне джерело офіційної статистичної інформації з оцінки стану та динаміки економіки держави. З урахуванням вітчизняного, європейського та міжнародного досвіду викладено теоретичні та прикладні питання статистичного дослідження ресурсного забезпечення, результатів та ефективності діяльності підприємств. Окремі розділи присвячено вивченню базових інструментів статистики підприємств, а саме: економічним класифікаціям, адміністративним та статистичним реєстрам підприємств. Систематизовано показники статистичної звітності підприємств, основу яких складають показники структурної статистики. Особлива увага звернута на цілі та програму кон'юнктурних спостережень за діловою активністю підприємств, основна мета яких – відстеження бізнес-циклів та оперативна оцінка макроекономічної ситуації.

Розрахований на студентів, що навчаються за планом підготовки бакалаврів з економічної статистики. Може бути корисним для студентів та викладачів усіх економічних та управлінських спеціальностей, а також фахівців зі статистики, організації інформаційної діяльності у сфері управління, маркетингових досліджень і розробок, економічного та фінансового аналізу, які здійснюють дослідження та приймають практичні рішення з використанням можливостей їх інформаційно-статистичної підтримки.

© С. О. Матковський, О.С. Гринькевич, О.З. Сорочак,
Л.І. Крамченко, І.В. Прокопович-Павлюк, 2007

© Видавництво “ “ 2007

ISBN

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

Частина 1. ВСТУП У СТАТИСТИКУ ПІДПРИЄМСТВ. МЕТОДОЛОГІЧНЕ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Розділ 1. ПРЕДМЕТ, МЕТОДИ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ СТАТИСТИКИ ПІДПРИЄМСТВ.....

- 1.1. Предмет та основні завдання статистики підприємств.....
- 1.2. Підприємство як об'єкт статистичного вивчення .
Поняття про підприємство як статистичну
одиницю.....
- 1.3. Загальна характеристика методів статистики підприємств.....
- 1.4. Система показників статистики підприємств.....
- Питання для самоконтролю.....*
- Тести.....*
- Практичні завдання.....*

Розділ 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТИСТИКИ ПІДПРИЄМСТВ. СТАТИСТИЧНІ РЕЄСТРИ ТА ЗВІТНІСТЬ

- 2.1. Джерела інформаційного забезпечення статистики підприємств. Правові основи його організації.....
- 2.2. Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ): інформаційний фонд та порядок функціонування. Взаємодія з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.....
- 2.3. Реєстр статистичних одиниць (РСО). Формування, актуалізація та основні напрями використання.....
- 2.4. Статистична звітність підприємств. Система основних показників.....
- Питання для самоконтролю.....*
- Тести.....*
- Практичні завдання.....*

Розділ 3. ВИБІРКОВІ ОБСТЕЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

- 3.1. Теоретичні основи вибіркового спостереження. Визначення необхідного обсягу вибірки.....
- 3.2. Способи формування вибірок.....
- 3.3. Похибки вибіркового спостереження. Контроль даних та поширення результатів на генеральну сукупність.....

3.4. Напрямки та приклади застосування вибіркового спостережень у статистиці підприємств.....	
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	
<i>Тести.....</i>	
<i>Практичні завдання.....</i>	

Розділ 4. ГРУПУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ У СТАТИСТИЦІ ПІДПРИЄМСТВ.....

4.1. Загальна характеристика групувань та класифікацій у статистиці підприємств.....	
4.2. КВЕД та ДКПП – основа національної системи статистичних класифікацій. Взаємозв'язок із міжнародними стандартами.....	
4.3. Визначення та правила класифікації видів економічної діяльності підприємств.....	
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	
<i>Тести.....</i>	
<i>Практичні завдання.....</i>	

Частина 2. СТАТИСТИКА РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Розділ 5. СТАТИСТИКА ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

5.1. Статистична оцінка кількості та складу персоналу підприємств. Основні групування та класифікації.....	
5.2. Статистичний аналіз руху та використання персоналу підприємств.....	
5.3. Показники ресурсів робочого часу на підприємствах та їх використання. Статистика трудових конфліктів.....	
5.4. Показники рівня і динаміки продуктивності праці у статистиці підприємств.....	
5.5. Організація інформаційного забезпечення статистики персоналу підприємств. Статистична звітність.....	
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	
<i>Тести.....</i>	
<i>Практичні завдання.....</i>	

Розділ 6. СТАТИСТИКА ЗАСОБІВ ВИРОБНИЦТВА. ВИРОБНИЧІ ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ.....

6.1. Поняття, класифікація та види оцінки основних засобів на підприємствах.....	
6.2. Баланси основних засобів та показники їх аналізу.....	

6.3. Поняття та структура оборотних фондів та фондів обігу на підприємствах.....	
6.4. Статистична оцінка обсягу та структури виробничих інвестицій підприємств.....	
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	
<i>Тести.....</i>	
<i>Практичні завдання.....</i>	
Розділ 7. СТАТИСТИКА ЕНЕРГЕТИЧНОГО ТА ВИРОБНИЧОГО УСТАТКУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	

7.1. Склад та класифікація силового устаткування у статистиці підприємств.....	
7.2. Одиниці вимірювання і види потужностей двигунів. Обчислення енергетичної потужності підприємства.....	
7.3. Якісні показники енергогосподарства.	
7.4. Склад і класифікація виробничого устаткування на підприємствах.....	
7.5. Оцінка кількості одиниць, потужності і стану виробничого устаткування.....	
7.6. Статистика фондів часу роботи устаткування.....	
7.7. Показники використання виробничого устаткування на підприємствах.....	
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	
<i>Тести.....</i>	
<i>Практичні завдання.....</i>	

Частина 3. СТАТИСТИКА ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА

Розділ 8. СТАТИСТИКА ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА. ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ.....	
8. 1. Групування та оцінка операційних витрат підприємства...	
8.2. Статистичне вивчення витрат підприємств на оплату праці.....	
8.3. Статистичне вивчення матеріальних витрат. Матеріаломісткість продукції.....	
8.4. Статистична оцінка інновацій. Витрати на технологічні інновації.....	
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	
<i>Тести.....</i>	
<i>Практичні завдання.....</i>	

Розділ 9. СТАТИСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ

ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

- 9.1. Статистична оцінка обсягів виробництва та реалізації продукції на підприємствах різних видів діяльності.....
- 9.2. Статистичне вивчення динаміки виробництва та реалізації продукції.....
- 9.3. Інтегральний індекс виробництва продукції.....
- 9.4. Статистичне вивчення якості та конкурентоспроможності продукції.....
- 9.5. Показники фінансових результатів діяльності підприємств.....
- 9.6. Базові та інтегральні показники ефективності діяльності підприємств.....
- Питання для самоконтролю.....*
- Тести.....*
- Практичні завдання.....*

Розділ 10. СТАТИСТИКА РИНКОВОЇ КОН'ЮНКТУРИ

- 10.1. Поняття ринкової кон'юнктури, завдання статистичного вивчення, система показників.....
- 10.2. Інформаційні джерела статистичної оцінки ринкової кон'юнктури.....
- 10.3. Статистичні оцінки ринкової ситуації.....
- 10.4. Розрахунок і аналіз потенціалу ринку.....
- 10.5. Аналіз пропорційності, тенденцій розвитку, коливань та циклічності ринку.....
- 10.6. Статистика пропозиції та купівельного попиту.....
- Питання для самоконтролю.....*
- Тести.....*
- Практичні завдання.....*

Частина 4. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ СТАТИСТИКИ ПІДПРИЄМСТВ

Розділ 11. ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ СТАТИСТИКИ ПІДПРИЄМСТВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ СВІТУ

- 11.1. Мета, завдання та інструменти структурної статистики у європейських країнах
- 11.2. Система показників структурних обстежень підприємств. Європейський стандарт.....
- 11.3. Мета, завдання та європейське законодавство у галузі

короткотермінової статистики.....	
11.4. Основні показники короткотермінової статистики та їх інформаційна база.....	
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	
<i>Тести.....</i>	

ВИКОРИСТАНІ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....

ДОДАТКИ:

1. Перелік національних статистичних класифікаторів та класифікацій України.....
2. Класифікація форм власності, основні визначення.....
3. Класифікація організаційно – правових форм господарювання, основні визначення.....
4. Витяг з ПОРЯДКУ проведення перевірок достовірності первинних та статистичних даних, вивчення стану первинного обліку і статистичної звітності органами державної статистики.....
5. Перелік сайтів основних статистичних організацій світу.....
6. Статистична інформація на замовлення.....
7. Форми статистичної звітності підприємств.....

ПЕРЕДМОВА

На сучасному ринку інформаційних продуктів інформація про підприємства традиційно продовжує користуватися чи не найбільшим попитом. Таку інформацію розробляє на сьогодні низка як державних установ, так і приватних агенцій. Разом з тим статус офіційного джерела даних про підприємницьку активність суб'єктів господарської діяльності в Україні належить публікаціям органів державної статистики – Державного комітету статистики та його регіональних управлінь.

Ураховуючи зазначене, автори зробили спробу ознайомити широке коло читачів: студентів, які навчаються за спеціальністю “Економічна статистика”, менеджерів з інформації, фахівців у галузі маркетингових досліджень, економічного та фінансового аналізу з існуючими методологічними підходами до статистичної оцінки діяльності підприємств та відповідною системою показників; організацією збору первинних та адміністративних даних про підприємства та її правовим забезпеченням, ключовими інструментами статистичних обстежень підприємств.

Навчальною метою пропонованого посібника є сформувати у студентів системне уявлення про статистику підприємств як окрему галузь статистичної науки і практики, а відповідно – розвинути сукупність знань про методи статистичного оцінювання економічної діяльності підприємств та організацію системи такої оцінки.

Виходячи з поставленої мети, розроблена структура посібника, що складається з чотирьох частин (11 розділів), доповнюється предметним покажчиком, списком використаної та рекомендованої літератури, додатками. Для закріплення навчального матеріалу курсу та перевірки рівня його засвоєння наприкінці кожного розділу посібника подано контрольні питання, тести і практичні завдання.

У першій частині посібника – *“Вступ у статистику підприємств. Методологічне та інформаційне забезпечення”*(розділи 1-3) – розглядаються питання, пов'язані з визначенням предмету, методів та основних завдань статистики підприємств; формулюється поняття про підприємство як статистичну одиницю та доповнюючі його поняття місцевої одиниці, одиниці за видом економічної діяльності, ряд інших термінів.

Окремий розділ першої частини видання присвячений характеристиці інформаційного забезпечення статистики підприємств та правовим основам

його організації. Правові питання збору, обробки і надання статистичної інформації різним категоріям користувачів про підприємства, у тому числі на комерційній основі, розглянуті на основі використання широкого кола нормативних документів. Найширше поле правового регулювання статистичного вивчення підприємств мають Закон України „Про внесення змін і доповнень до Закону України “Про державну статистику”, Положення про ЄДРПОУ зі змінами і доповненнями до нього, Закони України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців”, „Про інформацію”. Розробка інформації органами державної статистики на комерційній основі здійснюється на основі “Положення про проведення статистичних спостережень та надання органами державної статистики послуг на платній основі”. Підстави і право органів державної статистики притягати до відповідальності підприємства за порушення правил статистичного обліку та звітності розглядаються за Законом України „Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Наказу Держкомстату України “Про затвердження порядку проведення перевірок достовірності первинних та статистичних даних, вивчення стану первинного обліку і статистичної звітності органами державної статистики”. Низка визначень і положень у статистиці підприємств запропоновані у виданні відповідно до Господарського кодексу України.

Особлива увага у першій частині посібника звертається на висвітлення таких ключових інструментів статистики підприємств як: адміністративні та статистичні реєстри, у тому числі статистичний реєстр фізичних осіб – підприємців; статистичні групування та класифікації, які є обов’язковими у статистичному обліку та звітності підприємств і мають силу державних стандартів України. Більше половини вітчизняних класифікацій в Україні розроблені відповідно до європейських та міжнародних стандартів. Серед них Класифікація видів економічної діяльності, Державний класифікатор продукції та послуг, Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності, Номенклатура продукції будівництва. Разом з тим низка класифікацій та класифікаторів відображають особливості національної економіки України та її правового регулювання. До них належать класифікації форм власності (КФВ), організаційно-правових форм господарювання (КОПФГ). Враховуючи важливість цих “систематизуючих” інструментів у статистиці підприємств, основні з них наводяться у додатках.

Методологічною основою системи показників статистики підприємств

є загальний план бухгалтерських рахунків, наближений до міжнародних стандартів, а її межами – Система національних рахунків (СНР). Тому авторський підхід до побудови системи показників статистичної оцінки діяльності підприємств доповнюється чіткими визначеннями об'єктів бухгалтерського обліку, які у подальшому знаходять своє відображення у статистичній звітності підприємств та використовуються при побудові СНР. З точки зору системного підходу до вивчення економічної діяльності підприємств (Ресурсне забезпечення підприємства – Процес виробництва продукції (робіт, послуг) – Результати та ефективність діяльності) побудована структурно – логічна схема системи основних показників статистичної звітності підприємств.

Зважаючи на актуальність проблеми зменшення звітного навантаження на респондентів у вивченні зростаючої кількості суб'єктів підприємницької діяльності та скорочення бюджетних витрат на проведення державних статистичних обстежень, обґрунтованим є розвиток методології і практики застосування вибірових спостережень у статистиці підприємств. Цим зумовлено включення окремого розділу “Вибіркові обстеження підприємств” у першу частину посібника.

Друга і третя частини посібника присвячені вивченню методів та показників статистичного оцінювання традиційних складових ресурсного забезпечення діяльності підприємств (персонал, основні і оборотні засоби, інвестиційні ресурси); процесу їх використання і пов'язаних з цим витратами, у тому числі на технологічні інновації; фінансових результатів господарювання та її ефективності. При підготовці відповідних розділів (5-9) використані чинні методологічні, методичні та інструктивні матеріали Держкомстату України, зокрема щодо розрахунку інтегрального індексу виробництва, а у перспективі – індексу обороту, кон'юнктурних обстежень у вивченні та прогнозуванні ділової активності підприємств.

Обстеження ділової активності підприємств є одним із основних джерел статистичної інформації в оцінці ринкової кон'юнктури, під якою розуміють сукупність умов, що визначають конкретну економічну ринкову ситуацію на певний момент чи за відрізок часу. Методам і показникам статистичного оцінювання ринкової ситуації, аналізу потенціалу ринку, пропорційності, тенденцій розвитку, циклічності та ряду інших питань присвячений спеціальний розділ третьої частини посібника “Статистика ринкової кон'юнктури”.

Кожен розділ другої та третьої частин посібника передбачає: визначення основних завдань, які стоять перед статистикою підприємств відповідно до особливостей об'єкту вивчення; характеристику традиційних та нових показників статистичної оцінки цих об'єктів, організації відповідного інформаційного забезпечення за рахунок державних статистичних спостережень та адміністративних даних. Значна частина показників економічної діяльності підприємств в Україні доповнюється офіційною статистичною інформацією щодо динаміки їх значень за останні п'ять років.

У заключній – четвертій частина посібника “Міжнародний досвід статистики підприємств” висвітлюються основні методологічні та організаційно-правові питання статистики підприємств у європейських країнах. Вивчення цього досвіду з метою його адаптації до національних умов розвитку підприємницької діяльності та джерел інформації дає підстави вітчизняним фахівцям стверджувати про доцільність створення і послідовного розвитку двох блоків статистики підприємств: структурної (річної) та короткотермінової (місячної, квартальної). На відміну від структурної статистики, основна мета якої – регулярне (щорічне) отримання даних про економічний стан, господарську діяльність підприємств для проведення аналізу структури національної економіки, особливістю короткотермінової статистики є спостереження за динамікою виробництва впродовж року. Таким чином, адаптація основних методологічних положень і показників європейської структурної та короткотермінової статистики до вітчизняних умов забезпечує безперервність процесу розроблення економічної інформації у системі органів державної статистики та міжнародні порівняння за рахунок використання єдиних для всіх країн статистичних стандартів.

У навчальному посібнику не ставилося завдання охопити весь комплекс проблем, пов'язаних із формуванням сучасної системи показників діяльності підприємств різних видів діяльності, особливостями методології їх розрахунку та інтерпретації, способами організації та технології збору необхідних первинних даних. Статистичною практикою кожної країни сьогодні пропонуються свої варіанти вирішення цих проблем, орієнтованих на особливості функціонування національної економіки, існуючі джерела інформації та традиції статистичної системи. Цей досвід ще потребує теоретичного узагальнення та формування єдиних методологічних засад щодо

статистичної оцінки діяльності підприємств з метою здійснення коректних міжнародних порівнянь в оцінці стану та динаміки розвитку підприємницької діяльності У зв'язку з цим при формуванні змісту посібника автори за його основу прийняли типову навчальну програму дисципліни “Статистика підприємств”, рекомендованої Міністерством освіти і науки України.

Для узгодження міждисциплінарних зв'язків при підготовці навчального видання зі статистики підприємств були використані матеріали навчальних підручників та посібників з економіки підприємства, бухгалтерського обліку, загальної теорії та економічної статистики, економічного аналізу, фінансів. Проблемні та прикладні питання розвитку методології та організації статистичного вивчення підприємств, а також можливі напрями їх вирішення розглядаються з використанням навчально-методичних та наукових публікацій фахівців у галузі статистики.

Авторський колектив висловлює щирі подяку рецензентам, а також старшому викладачеві кафедри фінансів Львівської комерційної академії Мединській Т.В., першому заступнику начальника Головного управління статистики у Львівській області Корисько В.А., начальнику управління статистики послуг Кравець О.А. за цінні зауваження, побажання та надані інструктивні матеріали, які були використані у підготовці та удосконаленні видання.